

باسمه تعالی

بررسی تحریم‌ها در حوزه‌ی نفت و گاز

سید علی روحانی، سید علی فاطمی، سید مهدی بنی‌طبا، میرهادی رهگشای

چکیده

دولت آمریکا در راستای مقابله با انقلاب اسلامی ایران و جلوگیری از گسترش آن، از ابتدای پیروزی انقلاب تحریم‌هایی را علیه ایران وضع نموده است. از حدود ۶ سال گذشته، همراهی شورای امنیت سازمان ملل و اتحادیه‌ی اروپا باعث شده این تحریم‌ها وارد مرحله‌ی جدیدی شده و بسیار شدیدتر شوند، تا جایی که حتی رئیس‌جمهور آمریکا تحریم‌ها علیه ایران را بی سابقه می‌خواند. نوک پیکان تحریم‌ها، درآمدهای کشور در حوزه‌ی نفت و گاز را هدف گرفته است.

در این مقاله، ضمن بررسی قوانین تحریم مصوب علیه ایران، یک دسته‌بندی مفهومی از حوزه‌های مختلف اقتصادی و تحریم‌های اعمال شده در هر حوزه ارائه می‌دهیم. سپس بر اساس این دسته‌بندی، برخی از تحریم‌هایی که در آینده ممکن است اعمال شود را پیش‌بینی می‌کنیم. در پایان به برخی از راه‌حلهای مقابله با تحریم‌ها خصوصا در حوزه‌ی نفت و گاز اشاره شده است.

کلمات کلیدی

تحریم، اقتصاد، نفت و گاز، دسته‌بندی مفهومی

فهرست

- چکیده ۴
- کلمات کلیدی ۴
- ادبیات موضوع تحریم ۱
- تعریف تحریم‌های اقتصادی ۱
- طبقه‌بندی انواع تحریم‌ها ۱
- نرخ موفقیت تحریم‌ها ۲
- بررسی قوانین تحریم مصوب علیه ایران ۳
- بهانه‌های اعمال تحریم‌ها ۳
- دور اول: تحریم‌های یکجانبه و درون سرزمینی (۱۹۷۹ - ۱۹۹۳) ۴
- دور دوم: تحریم‌های یکجانبه و فراسرزمینی (۱۹۹۳ - ۲۰۰۶) ۵
- فرمان اجرایی ۱۲۹۵۷ ۶
- فرمان اجرایی ۱۲۹۵۹ ۷
- قانون تحریم ایران و لیبی ۷
- دور سوم: تحریم‌های بین‌المللی (۲۰۰۶ تا کنون) ۹
- قطعه‌نامه‌های شورای امنیت سازمان ملل ۹
- دور اول تحریم‌های اتحادیه‌ی اروپا ۱۰
- قانون جامع تحریم‌های ایران ۱۱
- دستور اجرایی ۱۳۵۹۰ ۱۲
- دستور اجرایی ۱۳۵۹۹ ۱۲
- دستور اجرایی ۱۳۶۲۲ ۱۲
- دور دوم تحریم‌های اتحادیه‌ی اروپا ۱۳

۱۴.....	قانون «کاهش تهدید ایران و حقوق بشر سوریه»
۱۵.....	دسته بندی مفهومی تحریم‌ها
۱۵.....	دسته بندی مفهومی تحریم‌ها در حوزه‌ی تجارت و سرمایه‌گذاری
۱۷.....	دسته بندی مفهومی تحریم‌ها در حوزه‌ی حمل و نقل
۱۹.....	دسته بندی مفهومی تحریم‌ها در حوزه‌ی مالی
۲۰.....	دسته بندی مفهومی تحریم‌ها در حوزه‌ی نفت و گاز
۲۲.....	پیش بینی تحریم‌های آتی
۲۲.....	تشدید تحریم‌های حمل و نقل دریایی
۲۲.....	ممنوعیت سرمایه‌گذاری جهانی در بخش انرژی ایران
۲۲.....	تحریم‌های استاندارد
۲۳.....	جمع بندی و نتیجه‌گیری
۲۳.....	منابع

ادبیات موضوع تحریم

تعریف تحریم‌های اقتصادی

لغت Sanction در زبان انگلیسی به معنی «مجازات» به کار می‌رود و حوزه‌ی وسیعتری از «تحریم اقتصادی» یا Embargo را شامل می‌شود.^۱ این مجازات‌ها معمولا به صورت مجازات بین‌المللی کاربرد دارد و ابزاری برای نفوذ در رفتار دولتها یا گروه‌هایی است که رفتارشان مورد قبول بین‌المللی نیست. در طبقه‌بندی کنش میان دولتها، مجازات‌ها در منطقه‌ی خاکستری مابین دیپلماسی و جنگ قرار می‌گیرد و زمانی که همه‌ی گزینه‌های دیپلماتیک دیگر در تعدیل رفتار دولت یا گروه هدف بی‌نتیجه بماند، مجازات‌ها به عنوان آخرین گام قبل از اقدام نظامی مطرح می‌شوند.

مجازات‌های بین‌المللی به سه دسته‌ی بزرگ تحریم‌های اقتصادی، مجازات‌های دیپلماتیک و سیاسی و مجازات‌های نظامی تقسیم می‌شوند. «تحریم‌های اقتصادی» رایجترین نوع مجازات‌های بین‌المللی می‌باشند که معمولا در قالب قطع روابط تجاری، ایجاد ممنوعیت بر عوامل و فعالین اقتصادی، ممنوع کردن سرمایه‌گذاری و روابط تجاری، جلوگیری از همکاری‌های مالی و پولی، جلوگیری از ادامه‌ی هرگونه کمک اقتصادی و مالی و جلوگیری از صدور فناوری یا تحصیل و اشتغال متخصصین و کارشناسان و مانند آن مطرح می‌شوند.

بررسی سابقه‌ی تحریم‌ها نشان می‌دهد که تحریم‌های اقتصادی ابزار سیاسی مهم و بعضا تاثیرگذاری در دست کشورهای مستکبر دنیا بوده است. از جمله ایالات متحده‌ی آمریکا همواره یکی از مجریان تحریم‌های اقتصادی برای دستیابی به اهداف مورد نظر در سیاست خارجی خود به شمار می‌رود و برنامه‌های گسترده‌ی تحریم اقتصادی و تجاری را خصوصا پس از سالهای جنگ دوم جهانی به اجرا گذاشته است.

طبقه‌بندی انواع تحریم‌ها

در خصوص تحریم‌های بین‌المللی، دو نوع نظریه‌ی جامع و هوشمند وجود دارد. در تحریم‌های جامع که معمولا با قطع کامل روابط مالی و تجاری همراه است، درد و رنج ناشی از مجازات‌ها بر شهروندان دولت هدف، موجب می‌شود که آنها حکومت خود را برای تغییر رفتارشان تحت فشار قرار دهند. در این گونه تحریم‌ها که به شدت هم

^۱ هرچند Sanction در فارسی تحت عنوان کلی «تحریم» ترجمه شده و ما هم در این گزارش از همین ترجمه استفاده می‌نماییم

مورد انتقاد می‌باشد، شهروندان بی‌گناه قربانی می‌شوند و اعمال اینگونه تحریم‌ها در دهه‌ی ۹۰ میلادی، پیامدهای وخیم انسانی را، به ویژه در عراق و هائیتی به دنبال داشته است؛ در نتیجه اینگونه مجازات‌ها به شدت مورد اعتراض مجامع بشر دوستانه قرار دارد.

تحریم‌های جامع در عمل هم با مشکلاتی روبرو هستند. از جمله دولت‌های هدف، از این تحریم‌ها برای ایجاد احساس نفرت نسبت به بیگانگان و افزایش همبستگی ملی استفاده می‌کنند؛ در شرایط تحریم، معمولاً گروه‌های مخالف دولت هدف، بیش از دولت هدف و رهبران آن تضعیف می‌شوند؛ همچنین فرصت‌های اقتصادی کشورهای اعمال کننده تحریم‌ها هم به خطر می‌افتد؛ مشکل دیگر این است که بی‌ثباتی ناشی از اعمال تحریم‌ها در کشور هدف، می‌تواند پیامدهای سیاسی و امنیتی قابل توجهی برای منطقه و جهان به همراه داشته باشد.

در نتیجه‌ی مشکلات اخلاقی و عملی نظریه‌ی تحریم‌های جامع، گرایش‌ها به سمت الگوی جدیدی از مجازات‌ها به نام مجازات‌های هوشمند جلب شد. این نظریه در پی به حداقل رساندن پیامدهای انسانی تحریم‌های اقتصادی، افزایش فشار بر دولت یا گروه‌های هدف و حل و فصل اختلافات بین‌المللی به شیوه‌ی مسالمت‌آمیز می‌باشد، هرچند این نوع مجازات‌ها هم نمی‌تواند بدون پیامدهای انسانی علیه غیرنظامیان باشد.

نرخ موفقیت تحریم‌ها

بر اساس ارزیابی‌های صورت گرفته توسط موسسه اقتصادی بین‌المللی^۲ که ۱۱۶ مورد تحریم را در فاصله‌ی سالهای ۱۹۱۴ تا ۱۹۹۰ مورد بررسی قرار داده، میانگین نرخ موفقیت تحریم‌های اقتصادی تنها در حدود ۳۴ درصد بوده و موفقیت تحریم‌هایی که در فاصله‌ی سالهای ۱۹۷۰ تا ۱۹۹۰ به اجرا گذاشته شدند نزدیک به ۲۰ درصد می‌باشد. دلیل این نرخ کم موفقیت را می‌توان در سه پدیده جست و جو کرد: اولاً به دلیل رشد فزاینده‌ی تجارت بین‌المللی، هر کشور می‌تواند نیازهای اقتصادی خود را از کشورهای متعددی تامین کند و دیگر تنها به یک کشور وابسته نباشد. دوم اینکه به دلیل ظهور قدرت‌های جدید در صحنه‌ی بین‌المللی، کسب اجماع و توافق لازم برای اعمال تحریم‌های همه جانبه توسط سازمان ملل دشوار شده است. دلیل سوم هم رشد سریع و نسجیده‌ی کاربرد سیاست تحریم اقتصادی پس از دهه‌ی ۹۰ می‌باشد.

^۲IEE

بررسی قوانین تحریم مصوب علیه ایران

بهانه‌های اعمال تحریم‌ها

دولتمردان آمریکایی برای سرپوش گذاشتن بر سیاست‌های خصمانه‌ی خود علیه ایران توجیهات مختلفی را عنوان نموده‌اند. کلینتون، رئیس جمهور وقت ایالات متحده، در فرمان اجرایی^۳ شماره‌ی ۱۲۹۵۷، ایران را به عنوان «تهدید فوق‌العاده‌ای برای امنیت ملی، سیاست خارجی و اقتصاد ایالات متحده» می‌داند و اعلام می‌کند که در روابط با ایران «وضعیت فوق‌العاده‌ی ملی» وجود دارد. وی همچنین در نامه‌ای به رؤسای مجلس آمریکا، دلایل سه‌گانه‌ای برای وضع تحریم‌ها ارائه داده است که عبارتند از:

۱. فعالیت‌های تروریستی ایران که برای صلح و امنیت تمام ملت‌ها تهدیدکننده می‌باشد؛
۲. استراتژی حمایت ایران از تروریسم بین‌المللی، از جمله فعالیت‌هایی که صلح خاورمیانه را به مخاطره می‌اندازد؛
۳. تلاش ایران برای دستیابی به سلاح‌های کشتار جمعی.

بر اساس همین ادعاهای واهی، کنگره‌ی آمریکا قوانینی برای جلوگیری از توسعه‌ی بخش نفت ایران را به تصویب رساند. در مقدمه‌ی «قانون تحریم‌های ایران»، سیاست ایالات متحده در مقابل ایران اینطور بیان شده است:

«سیاست ایالات متحده، این است که توانایی ایران را محدود کند تا ایران نتواند از فعالیت‌های تروریستی بین‌المللی حمایت کند، و توانایی مالی دستیابی و توسعه‌ی سلاح‌های کشتار جمعی و انتقال آنها را نداشته باشد. بر همین اساس باید توان ایران در اکتشاف، استخراج، پالایش و انتقال نفت محدود شود.»

همچنین بهانه‌های واهی دیگری نیز در سالیان مختلف مطرح شده، از جمله می‌توان به «حمایت از تروریسم»، «تلاش برای دستیابی به سلاح هسته‌ای»، «تلاش برای دستیابی به قدرت تهاجمی در زمینه تسلیحات متعارف به منظور تهدید همسایگان خود» و «نقض حقوق بشر و دموکراسی» اشاره کرد.

^۳Executive Order

^۴Iran Sanctions Act

اما دلایل واقعی تحریم‌ها را باید در پشت این حرف‌های بی‌اساس جست‌وجو کرد. واقعیت آن است که آمریکا شدیداً مخالف گسترش اسلامگرایی به شیوه‌ی ایران در دنیا و به خصوص در خاورمیانه است. هرگونه حرکتی که بخواهد نظم نوین جهانی را که بر اساس منافع و اصول آمریکا شکل گرفته تهدید نماید، یا رهبری آمریکا در دنیا را به چالش بکشد به شدت سرکوب خواهد شد. ناگفته پیداست که منظور دولتمردان غربی از تلاش برای دستیابی به سلاح هسته‌ای، حق مسلم کشور در دستیابی به انرژی صلح آمیز هسته‌ای است، همانطور که حمایت از محور مقاومت و مردم مظلوم غزه و لبنان و اعتراض به جنایات رژیم صهیونیستی را به حمایت از تروریسم و مخالفت با صلح خاورمیانه تعبیر می‌کنند. عمدتاً محور این سیاست‌های خصمانه نیز لابی‌های صهیونیستی مثل آئی‌پک^۵ و چهره‌های هوادار اسرائیل در دولت و کنگره‌ی آمریکا بوده‌اند.

بر همین اساس است که دولت ایالات متحده، با کشورهای مستقل جهان به مقابله می‌پردازد و جمهوری اسلامی ایران بعد از انقلاب تاریخی‌اش در سال ۵۷ در صدر این لیست قرار گرفته است.

دور اول: تحریم‌های یکجانبه و درون سرزمینی (۱۹۷۹-۱۹۹۳)

نخستین تحریم اقتصادی آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران، در زمان ریاست جمهوری کارتر در سال ۱۹۸۰ و در واکنش به اشغال لانه‌ی جاسوسی آمریکا در تهران شکل گرفت. براساس این تحریم، قراردادهای فروش تجهیزات نظامی به ایران، که در دوره‌ی پهلوی با آمریکا به امضا رسیده بود، لغو و فروش تجهیزات نظامی به ایران ممنوع شد. همچنین دولت آمریکا ۱۲ میلیارد دلار دارایی‌های دولت ایران را مسدود و هرگونه مبادله‌ی تجاری شهروندان آمریکایی با ایران را ممنوع اعلام کرد. متعاقباً اتحادیه‌ی اروپا و ژاپن هم به آمریکا پیوستند و فروش تجهیزات نظامی و اعطای وام به ایران را ممنوع کردند و خرید نفت از ایران را متوقف ساختند. تحریم‌های تجاری حدود یک سال بعد، با آزادسازی گروگانهای آمریکایی لغو شد؛ هرچند فشار اقتصادی آمریکا در طول جنگ تحمیلی، به شکل مسدود کردن دارایی‌های ایران ادامه یافت.

با آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، دولت آمریکا با هدف جلوگیری از پیروزی ایران در جنگ، تحریم‌های اقتصادی گسترده‌ای را علیه ایران ترتیب داد. در سال ۱۹۸۴، در دوره‌ی ریاست جمهوری ریگان، نام ایران در فهرست «دولت‌های حامی تروریست» در وزارت خارجه‌ی آمریکا ثبت شد. بر اساس این اقدام دولت آمریکا موظف شد تا مانع از انتقال تجهیزات نظامی و فناوری‌های دامن‌نظره به ایران و همچنین اعطای وام از سوی موسسات بین‌المللی به ایران شود.

^۵AIPAC

سه سال بعد، با افشای ماجرای مک فارلین و همچنین درگیری‌های مستقیم نظامی آمریکا با ایران در خلیج فارس، ریگان طی فرمان اجرایی ۱۲۶۱۳ واردات کلیه کالاهای و خدمات ایرانی، از جمله نفت خام ایران به ایالات متحده را ممنوع اعلام کرد؛ هرچند شرکتهای آمریکایی مجاز بودند نفت ایران را از طریق شرکتهای وابسته‌ی خود در خارج از آمریکا و برای بازارهای خارج آمریکا خریداری نمایند. در این دوره، محدودیت‌های جدی برای صدور کالاهای غیرنظامی به ایران وجود نداشت.

با پایان جنگ تحمیلی در سال ۱۹۸۸ و آغاز دوره‌ی بازسازی، مناسبات اقتصادی و سیاسی میان ایران و اتحادیه‌ی اروپا به میزان قابل توجهی بهبود یافت، لیکن تحریم‌های اقتصادی آمریکا علیه ایران همچنان بر جای باقی ماندند.

با توجه به اینکه ۶۵ درصد ذخایر نفتی شناخته شده جهان و ۲۵ درصد تولید نفت جهان در این دوره در منطقه‌ی خلیج فارس بود، تهدید این منابع برای ایالات متحده قابل تحمل نبود. لذا پس از فروپاشی شوروی، در دوره‌ی جرج بوش پدر، سیاست آمریکا، حفظ دسترسی بلا منازع به نفت خلیج فارس و حفظ یا ایجاد ثبات منطقه‌ای به نفع خودش بود. با شکست نظامی عراق از آمریکا در نبرد خلیج فارس در سال ۱۹۹۱، به منظور جلوگیری از برتری جمهوری اسلامی و بر هم خوردن توازن قوا در منطقه، دولت آمریکا با تصویب قانون «منع گسترش تجهیزات نظامی ایران و عراق» مجدداً حلقه‌ی تحریم‌های اقتصادی علیه ایران را تنگ‌تر نمود. براساس این قانون صادرات کلیه‌ی ماشین‌آلات و تجهیزاتی که به طور غیرمستقیم دارای کاربرد نظامی باشند به ایران منع شد. این قانون آغاز سیاستی بود که متعاقباً توسط کلینتون تحت عنوان «مهار دوجانبه» دنبال شد.

دور دوم: تحریم‌های یکجانبه و فراسرزمینی (۱۹۹۳ – ۲۰۰۶)

اندکی پس از به قدرت رسیدن بیل کلینتون، برخی از مشاوران وی پیشنهاد کردند که هر دو کشور ایران و عراق باید به گونه‌ای تضعیف شوند که دیگر به عنوان خطری برای منافع آمریکا به حساب نیایند. بر همین اساس آمریکا در سال ۱۹۹۳، سیاست مهار دوجانبه را اتخاذ کرد که تا سال ۱۹۹۵ ادامه یافت و با این کار درصدد بود تا در کنار انزوای سیاسی عراق، که پیش از این به دلیل حمله به کویت مورد تحریم‌های بین‌المللی قرار گرفته بود، روند رشد اقتصادی ایران را هم محدود کرده و باعث انزوای سیاسی آن شود. کلینتون در یکی از سخنرانی‌های خود اعلام کرده بود:

^۱Iran-Iraq Arms Nonproliferation

«ما عهد کرده‌ایم با حمایت‌های ایران از گروه‌های تروریست و تلاش‌های او برای به دست آوردن سلاح‌های شیمیایی و تبلیغات او علیه رژیم‌های میانه‌رو مقابله کنیم. ما از دوستان خود درخواست نموده‌ایم که نسبت به نیت واقعی ایران آگاه باشند و به ما کمک نمایند که به ایران بفهمانیم که رفتار او را تحمل نخواهیم کرد. سیاست ما بسیار واضح است: تضعیف و منزوی نمودن کسانی که آینده‌ی صلح‌آمیز برای مردم این منطقه را به مخاطره بیفکنند.»

سیاست مهار دوجانبه در عمل موفق نبود، چرا که در خلال سالهای پس از جنگ، ایران روابط تجاری نسبتاً گسترده‌ای را با شرکتهای غربی برقرار کرده بود، به طوری که در عمل تا سال ۱۹۹۴، دولت آمریکا خود پنجمین صادرکننده‌ی کالا به ایران و شرکت‌های نفتی آمریکایی، مثل اکسان کالتکس، کازمو و موبیل هم به خریداران اصلی نفت ایران تبدیل شده بودند که نفت ایران را برای فروش در کشورهای ثالث خریداری می‌کردند. عدم موفقیت سیاست مهار دوجانبه موجب شد تا هیئت حاکمه کلینتون در بهار ۱۹۹۵ به طور رسمی دست از این سیاست برداشته و سیاست تحریم همه جانبه‌ی بازرگانی علیه ایران را آغاز نماید.

فرمان اجرایی ۱۲۹۵۷

کلینتون در تاریخ ۱۷ مارس ۱۹۹۵ ضمن طرح ادعاهای بی اساس علیه ایران، در روابط با ایران وضعیت فوق‌العاده‌ی ملی اعلام کرد. سپس طی فرمان اجرایی ۱۲۹۵۷ سرمایه‌گذاری شهروندان آمریکایی در پروژه‌های توسعه‌ی صنعت نفت ایران را مورد تحریم قرا داد. در این فرمان اجرایی، فعالیت‌های زیر مشمول تحریم شده است:

۱. انعقاد یا اجرای قرارداد توسط هر شخص آمریکایی برای
 - a. سرپرستی کلی یا قبول مسئولیت مدیریت توسعه‌ی منابع نفتی ایران
 - b. تأمین مالی توسعه‌ی منابع نفتی ایران
 - c. ضمانت هر شخص دیگری که تحت چنین قراردادهایی باشد
۲. هر نوع معامله با اشخاص آمریکایی یا اشخاص در قلمرو ایالات متحده که ممنوعیت فوق را نادیده گرفته و از آن اجتناب کرده‌اند و یا قصد چنین کاری را دارند.

فرمان اجرایی ۱۲۹۵۹

چندی بعد، در تاریخ ۶ می ۱۹۹۵، کلینتون فرمان اجرایی دیگری صادر کرد و در آن با استناد به اتهامات گذشته بر ضد ایران، تجارت هر نوع کالا، خدمات یا فناوری با ایران را، برای شهروندان آمریکایی ممنوع اعلام کرد. برخی از فعالیت‌هایی که بر اساس این فرمان اجرایی ممنوع اعلام شده عبارتند از:

۱. واردات یا تامین مالی واردات هر نوع کالا یا خدمات ایرانی الاصل به ایالات متحده
۲. صادرات یا تامین مالی صادرات هر نوع کالا، خدمات یا فناوری از ایالات متحده به دولت ایران و یا هر واحد تحت تملک و کنترل دولت ایران
۳. صادرات مجدد هر نوع کالا، خدمات و یا فناوری به دولت ایران یا واحدهای تحت تملک و کنترل آن
۴. هر نوع معامله‌ای شامل خرید، فروش، انتقال، تعویض، تأمین مالی و یا واسطه‌گری توسط هر شخص آمریکایی در رابطه با کالا یا خدمات ایرانی الاصل و یا تحت تملک و کنترل حکومت ایران
۵. هر نوع سرمایه‌گذاری جدید توسط اشخاص آمریکایی در ایران یا در دارایی‌های تحت مالکیت و کنترل حکومت ایران

علیرغم وضع تحریم‌های فوق، به دلیل عدم همراهی بین‌المللی، سیاست تحریم آمریکا نتوانست به هدف اصلی خود یعنی ممانعت از توسعه‌ی صنعت نفت ایران دست یابد. با خروج شرکت نفتی کونوکو آمریکایی از ایران، سه شرکت دیگر، توتال، گازپروم و پتروناس برای همکاری در توسعه‌ی میدان گازی پارس جنوبی یک قرارداد دو میلیارد دلاری به امضا رساندند.

صنعت نفت ایران، با توجه به طرح‌های جذابی که دولت ایران ارائه می‌داد، به سرعت در حال توسعه و بازسازی بود و این فرصت مناسب از دسترس شرکت‌های آمریکایی دور مانده بود و در عوض فرصت مناسبی برای شرکت‌های غیرآمریکایی فراهم شده بود.

قانون تحریم ایران و لیبی^۷

در نوامبر سال ۱۹۹۵، سناتور آلفونس داماتو، از هواداران سرسخت اسرائیل در کنگره‌ی آمریکا، با اشاره به قرارداد دو میلیاردی سه شرکت نفتی با ایران، اظهار کرده بود:

«هرگونه فعالیت درآمدزا برای ایران به ضرر منافع ملی ایالات متحده خواهد بود.»

^۷Iran and Libya Sanctions Act

بر همین اساس، وی پیشنهاد طرحی را در کنگره‌ی آمریکا مطرح کرد تا سرمایه‌گذاری در صنعت نفت و گاز ایران را دچار محدودیت نماید. بر اساس این طرح اشخاصی که در صنعت نفت ایران، بیش از ۴۰ میلیون دلار یک باره و یا ترکیبی از سرمایه‌گذاری‌های حداقل ۱۰ میلیون دلاری که مجموع آنها در طول ۱۲ ماه بیش از ۴۰ میلیون دلار شود، سرمایه‌گذاری بکنند، مورد مجازات آمریکا قرار می‌گیرند.^۸

در ادامه‌ی این طرح بنیامین گیلمن، طرحی برای تشدید این تحریم ارائه کرد که علاوه بر ممنوعیت سرمایه‌گذاری، صدور تمام انواع فناوری، کالا و خدمات مرتبط با صنعت نفت و گاز به ایران، توسط هر شرکت خارجی و برای هر یک از بخش‌های تولید، پالایش، تعمیرات و راه‌اندازی تأسیسات نیز ممنوع شده است.

تا پیش از این زمان، کلیه‌ی تحریم‌های آمریکا ناظر به شرکتها و شهروندان آمریکایی بود. ولی این دو طرح، آغازی بر تحریم‌های فراسرزمینی دولت آمریکا محسوب می‌شود. دولت آمریکا با وضع و اعمال قوانین فرامرزی خود تلاش می‌کرد تا تصمیمات ملی خود را به صورت یکجانبه و با وجود مغایرت با قوانین بین‌المللی و قوانین سازمان تجارت جهانی، در سطح جهان گسترش دهد.

از ترکیب دو طرح فوق و دستور اجرایی‌های کلینتون، قانونی موسوم به «قانون تحریم ایران و لیبی» به تصویب رسید. براساس این قانون شرکت‌های متخلف مورد مجازات‌های دولت آمریکا قرار می‌گرفتند، از جمله‌ی این مجازات‌ها عبارتند از:

۱. محرومیت از اعتبار و وام بانک صادرات و واردات آمریکا
۲. منع صادرات کالاهای خاص به آن شرکت
۳. منع موسسات مالی آمریکا از اعطای وام به شخص خاصی
۴. منع خرید دولتی از شرکت خاصی

در ابتدای تصویب قانون تحریم ایران و لیبی در سال ۱۹۹۶، اتحادیه‌ی اروپا به دلیل سرمایه‌گذاری شرکت‌های اروپایی در صنعت نفت ایران، با این قانون مخالف بود و حتی اعلام کرده بود به خاطر آن به سازمان تجارت جهانی شکایت می‌کند. اما در سال ۱۹۹۷ آمریکا با اتحادیه‌ی اروپا توافق کرد که این تحریم‌ها باعث لطمه به روابط آمریکا و اروپا نشود و در عوض اروپا هم شکایتی نکند.

در «قانون تحریم ایران و لیبی»، عدد ۴۰ با عدد ۲۰ و عدد ۱۰ با عدد ۵ جایگزین شده است.^۸

با گسترش برنامه‌ی هسته‌ای ایران، روابط ایران و اتحادیه‌ی اروپا وارد مرحله‌ی جدیدی شد. بعد از چند دور مذاکرات بی‌نتیجه، سرانجام در سال ۲۰۰۶، سه کشور اروپایی انگلیس، فرانسه و آلمان با ارسال پرونده‌ی هسته‌ای ایران به شورای امنیت سازمان ملل موافقت کردند.

تا پیش از این تاریخ تحریم‌ها به صورت یکجانبه از طرف آمریکا بوده و به دلیل عدم مشارکت سایر کشورها به ویژه اتحادیه‌ی اروپا و ژاپن از موفقیت چندانی برخوردار نبود.

دور سوم: تحریم‌های بین‌المللی (۲۰۰۶ تا کنون)

قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل

با استناد به گزارش‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی^۹ و اعلام غیر شفاف بودن برنامه‌ی هسته‌ای ایران از نظر شورای امنیت سازمان ملل، اولین تحریم بین‌المللی ایران در تاریخ ۲۳ دسامبر ۲۰۰۶، بدون هیچ رای مخالف یا ممتنعی به تصویب رسید.

براساس مفاد قطعنامه‌ی ۱۷۳۷، فروش یا انتقال هر گونه کالا، خدمات یا فناوری مرتبط با غنی‌سازی به ایران ممنوع می‌باشد. همچنین در این قطعنامه خواسته شده از تحصیل اتباع ایرانی در رشته‌های مرتبط با فعالیت‌های هسته‌ای جلوگیری کنند. در انتهای این قطعنامه لیستی از افراد و نهادهای مرتبط با بخش هسته‌ای ایران ارائه شده و از کلیه‌ی اعضا می‌خواهد ورود و خروج این افراد به کشورشان را منع و دارایی‌های برخی از آنها را مسدود نمایند.

تنها با گذشت حدود سه ماه از این حکم، با وضع قطعنامه‌ی ۱۷۴۷ تحریم‌های بیشتری علیه ایران اعمال شد. بر اساس این قطعنامه، فروش دسته‌ای از سلاح‌های پیشرفته هم به ایران ممنوع شده و افراد و نهادهای بیشتری به لیست تحریم‌های سازمان ملل افزوده شدند.

حدود یک سال بعد، در ۳ مارس ۲۰۰۸، شورای امنیت سازمان ملل قطعنامه‌ی تحریمی دیگری را علیه ایران به تصویب رساند. در ابتدای قطعنامه‌ی ۱۸۰۳، با استناد به چند گزارش مدیر کل آژانس انرژی اتمی گفته شده:

« ایران به صورت کامل و پایدار فعالیت‌های غنی‌سازی و بازآوری و پروژه‌های مربوط به آب سنگین که در قطعنامه‌های قبلی ذکر شده بود را تعلیق نکرده و اعتمادسازی خواسته شده در قطعنامه‌ها و

^۹IAEA

توسط شورای حکام را انجام نداده است. در نتیجه شورا برای جلوگیری از توسعه‌ی فناوری‌های حساس ایران در زمینه‌ی برنامه‌های هسته‌ای و موشکی، تلاش خواهد کرد.»

در این قطعنامه از اعضا خواسته می‌شود نسبت به فعالیت‌های مالی خود با شعبات بانک ملی و بانک صادرات ایران هوشیار باشند. همچنین محموله‌هایی را که توسط کشتی یا هواپیما به سمت ایران یا از ایران جابه‌جا می‌شوند مورد بازرسی قرار دهند.

در سپتامبر ۲۰۰۹، موضوع تاسیسات هسته‌ای ایران در فردو علنی شد. پیرو آن، در ژوئن ۲۰۱۰ شورای امنیت با استناد به این موضوع و ضمن ابراز نگرانی از اینکه ایران توانسته به غنی‌سازی اورانیوم تا حد ۲۰ درصد دست پیدا نماید، قطعنامه‌ی تحریمی شدیدتری علیه ایران به تصویب رساند؛ ترکیه و برزیل به این قطعنامه رای مخالف داده بودند.

بر اساس قطعنامه‌ی ۱۹۲۹، فروش انواعی از سلاحهای متعارف از قبیل ماشینهای زرهی و تانک به ایران ممنوع اعلام می‌شود. همچنین مراقبت‌های بیشتری بر بانکهای ایرانی اعمال شده است. به علاوه «سپاه پاسداران انقلاب اسلامی» و «شرکت ملی کشتیرانی» به همراه تعدادی از شرکت‌های وابسته به آنها به لیست تحریم‌های شورای امنیت اضافه شده‌اند.

دور اول تحریم‌های اتحادیه‌ی اروپا

همانطور که گفته شد در سال ۲۰۰۶، سه کشور اروپایی با ارسال پرونده‌ی هسته‌ای ایران به شورای امنیت سازمان ملل موافقت می‌کنند. پیرو تصویب قطعنامه‌ی ۱۷۳۷ در شورای امنیت، اتحادیه‌ی اروپا هم دور اول تحریم‌های خود را در سالهای ۲۰۰۷ و ۲۰۰۸ علیه ایران تصویب می‌کند. مهمترین مفاد دور اول تحریم‌های اتحادیه‌ی اروپا عبارتند از:

- فروش یا هرگونه مشارکت در تامین کالاها، خدمات و فناوری‌های مرتبط با صنعت هسته‌ای، یا اقلام نظامی پیشرفته برای ایران ممنوع اعلام می‌شود
- نظارت شدیدی بر تراکنشهای موسسات مالی ایرانی خصوصا بانک صادرات باید اعمال شود
- محموله‌هایی که توسط کشتی و هواپیما به سمت ایران یا از ایران جابه‌جا می‌شوند، باید مورد بازرسی قرار گیرند

دارایی‌های عده‌ای از افراد و نهادهایی که در برنامه‌ی هسته‌ای ایران مشارکت داشته‌اند مسدود می‌شود TM

همچنین پس از تصویب قطعنامه‌ی ۱۸۰۳ در شورای امنیت سازمان ملل متحد، اتحادیه‌ی اروپا تحریم‌های جدیدی علیه ایران به تصویب می‌رساند و در آن با تاکید بر احکام قطعنامه‌ی فوق، تغییراتی را در تحریم‌های سابق اعمال می‌نماید، از جمله افراد و نهادهای جدیدی را به لیست تحریم‌ها اضافه می‌کند.

قانون جامع تحریم‌های ایران

در ۲۸ آوریل ۲۰۰۹، طرحی با عنوان «قانون تحریم فروش بنزین به ایران» که در رسانه‌ها از آن به عنوان «گلوله‌ی نقره‌ای» یاد می‌شد، در مجلس سنای آمریکا مطرح شد. حوادث پس از انتخابات ایران در ژوئن ۲۰۰۹، علنی شدن تاسیسات هسته‌ای فردو در سپتامبر ۲۰۰۹ و غنی‌سازی اورانیوم تا حد ۲۰ درصد بهانه‌های خوبی بودند تا این هوارد برمن، رئیس کمیته‌ی امور خارجه مجلس نمایندگان، این طرح را در دستور کار کمیته قرار داده و به همراه تحریم‌های بیشتری تحت عنوان «قانون جامع تحریم‌های ایران، پاسخگویی و کاهش سرمایه‌گذاری»^۱ تصویب نمایند. نهایتاً این طرح در ماه ژوئن ۲۰۱۰ در کنگره به تصویب رسید. در ادامه به مهمترین تحریم‌هایی که در این قانون ذکر شده است اشاره می‌شود:

- کلیه‌ی مفاد «قانون تحریم‌های ایران» که هرگونه کمک به توسعه‌ی بخش نفت و گاز ایران را تحریم می‌کرد، به همراه اصلاحات و اضافاتی در این قانون درج شده است؛ از جمله‌ی این اضافات، هرگونه فروش یا همکاری در فروش محصولات پالایشگاهی به ایران منع شده است. همچنین همکاری با ایران برای تولید بنزین تحریم شده است. همچنین جریمه‌ی افرادی که از تحریم‌ها تخلف می‌کنند نسبت به قانون تحریم‌های ایران افزایش یافته است
- در این قانون هم تحریم هرگونه صادرات و واردات اشخاص آمریکایی با ایران مجدداً قید شده است
- کلیه‌ی موسساتی که با سپاه پاسداران و زیرمجموعه‌هایش از طریق تامین مالی فعالیت‌هایشان همکاری می‌کنند تحریم می‌شوند
- همچنین با اشاره به وقایع پس از انتخابات سال ۸۸، نام تعدادی از افراد و سازمانها به عنوان ناقض حقوق بشر در فهرست تحریم‌ها قرار گرفته است

البته این قانون که در زمان تصویب، مهمترین مصوبه‌اش تحریم بنزین ایران بود، هیچ‌گاه نتوانست ضربه‌ی جدی به اقتصاد ایران وارد کند، چرا که با تغییر کاربری تعدادی از پالایشگاه‌ها و تولید بنزین در داخل و همچنین اجرای سهمیه‌بندی سوخت و کنترل مصرف داخل، کشور در تولید این محصول به خودکفایی دست پیدا کرد.

^۱Comprehensive Iran Sanctions, Accountability and Divestment Act

در ادامه اوپاما، رئیس جمهور وقت آمریکا با استناد به این قانون، چند دستور اجرایی برای گسترش تحریم‌ها علیه ایران صادر می‌نماید.

دستور اجرایی ۱۳۵۹۰

بر اساس این دستور اجرایی که در نوامبر ۲۰۱۱ ابلاغ شد فروش تجهیزاتی که ایران بتواند بخش نفت و گاز خود را نگهداری کند یا ارتقاء دهد از جمله دریل، پمپ و سکوی نفتی و همین‌طور فروش کالا یا خدماتی که ایران بتواند در تولیدات پتروشیمی خود از آن استفاده نماید مشمول تحریم‌ها می‌باشد.

دستور اجرایی ۱۳۵۹۹

در مهمترین بند این دستور اجرایی که در تاریخ ۵ فوریه ۲۰۱۲ صادر شد، آمده است:

«تمام اموال و منافع دولت ایران، از جمله بانک مرکزی ایران، که در ایالات متحده آمریکا و یا در اختیار هر شخص آمریکایی، از جمله شعبه‌های خارجی بانکها است و یا از این پس در اختیار آنها در می‌آید، مسدود اعلام می‌شود و امکان انتقال، پرداخت، صادرات و خارج شدن را ندارد.»

دستور اجرایی ۱۳۶۲۲

این دستور اجرایی به منظور منع خرید نفت از ایران، در جولای ۲۰۱۲ صادر شد و هدف آن وارد آوردن ضربه‌ی جدی به ایران از طریق محدود کردن درآمدهای نفتی می‌باشد. بر اساس این دستور اجرایی هر شخص یا نهادی که نفت خام یا فرآورده‌های آن یا محصولات پتروشیمی ایران را خریداری نماید، یا با شرکت ملی نفت ایران یا شرکت بین‌المللی نفتیان معامله‌ای را انجام دهد، توسط ایالات متحده‌ی آمریکا جریمه خواهد شد.

براساس این دستور اجرایی، رئیس جمهور حق دارد کشورهایی را که به طور قابل ملاحظه‌ای خرید نفتشان از ایران را کاهش دهند، برای یک بازه‌ی ۱۸۰ روزه از این جریمه‌ها معاف نماید. در پایان این دوره‌ی معافیت، مجدداً وضعیت خرید نفت این کشورها از ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد.

همچنین دارایی‌های آمریکایی افرادی که به این دو شرکت یا بانک مرکزی ایران کمک مالی کنند یا به ایران برای خرید اوراق بانک‌های آمریکا یا فلزات گرانبها کمک کنند توقیف می‌شود.

همزمان با صدور این فرامین اجرایی از سوی رئیس جمهور، کنگره‌ی آمریکا مشغول بررسی طرحی برای فشار بیشتر بر ایران بود که بعداً تحت عنوان «قانون کاهش تهدید ایران و حقوق بشر سوریه» به تصویب رسید.

دور دوم تحریم‌های اتحادیه‌ی اروپا

دور دوم تحریم‌های اتحادیه‌ی اروپا از جولای سال ۲۰۱۰ و با تصویب قطعنامه‌ی ۱۹۲۹ در شورای امنیت سازمان ملل آغاز می‌شود. این تحریم‌ها، محدودیت‌های شدیدی را بر حوزه‌های مختلف اقتصادی از جمله صادرات و واردات، حمل و نقل و بخش مالی اعمال می‌کند، آخرین قانون تحریم اتحادیه‌ی اروپا در اکتبر ۲۰۱۲ به تصویب رسیده است. اهم موارد دور دوم تحریم‌های اتحادیه‌ی اروپا عبارتند از:

- فروش یا هرگونه مشارکت در فروش کلیه‌ی اقلامی که مرتبط با بخش نظامی یا هسته‌ای باشند یا کاربرد دوگانه داشته باشند منع می‌شود
- فروش هرگونه کالا، خدمات و فناوری کلیدی مرتبط با صنعت نفت و گاز در حوزه‌های پالایش، اکتشاف، گاز طبیعی مایع و تولید منع می‌شود
- واردات نفت خام، فرآورده‌های نفتی و محصولات پتروشیمی ایران به اروپا ممنوع اعلام می‌شود، از جمله بیمه، بیمه‌ی اتکابی و خدمات مالی مرتبط با این واردات هم مشمول تحریم است
- تجارت طلا، فلزات گرانبها و الماس با دولت و بانک مرکزی ایران و موسسات وابسته به آنها ممنوع است
- بانکهای ایرانی حق ایجاد شعبه‌ی جدیدی در محدوده‌ی اتحادیه‌ی اروپا را ندارند؛ همچنین هرگونه همکاری با بانکها و موسسات مالی ایرانی در هرکجای دنیا باید قطع شود
- هرگونه تجارت با نهادها یا افراد وابسته به سپاه پاسداران یا شرکت کشتیرانی ایران ممنوع می‌باشد
- کلیه‌ی کشتی‌ها و هواپیماهای ایرانی مورد بازرسی قرار می‌گیرند و دسترسی پروازهای حمل بار ایران به فرودگاه‌های تحت کنترل کشورهای عضو اتحادیه‌ی اروپا محدود می‌شود
- دارایی‌های افراد و نهادهایی که از دولت ایران حمایت اقتصادی می‌کنند مسدود می‌شود
- واردات گاز طبیعی ایران، و همچنین فروش گرافیت و آهن آلات خام یا نیم‌ساخته به مقصد صنایع هسته‌ای یا صنایعی که تحت کنترل سپاه هستند، ممنوع اعلام می‌شود
- هرگونه قرارداد تامین مالی برای تجارت با ایران، مانند اعتبارات صادراتی، گارانتی و بیمه ممنوع است
- اعطای هرگونه خدمات پرچم، طبقه‌بندی و شماره‌ی شناسایی به نفتکش‌ها و کشتی‌های باری ایرانی ممنوع است. همچنین تامین هرگونه کشتی برای نقل و انتقال یا ذخیره‌ی نفت و محصولات پتروشیمی ایران ممنوع است

قانون «کاهش تهدید ایران و حقوق بشر سوریه»^۱

همزمان با ناآرامیهای به وجود آمده در سوریه و حمایت ایران از این کشور، کنگره‌ی آمریکا در آگوست ۲۰۱۲ طرحی را به تصویب رساند که بر اساس آن همزمان بر دو کشور ایران و سوریه فشار بیشتری را وارد نماید. مواد مهمی از این قانون که مرتبط با ایران می‌باشد، عبارتند از:

- همکاری مشترک با ایران در توسعه‌ی منابع نفتی، همکاری در توسعه‌ی منابع نفتی یا محصولات پالایشگاهی ایران و همچنین همکاری در تولید محصولات پتروشیمی یا خرید محصولات پتروشیمی ایران ممنوع می‌باشد
- هر شخصی که به نحوی سهامدار یا مالک کشتی‌ای است که نفت خام ایران را انتقال می‌دهد، مورد مجازات قرار خواهد گرفت. البته انتقال نفت ایران به کشورهایی که به دلیل کاهش چشمگیر خریدشان، از تحریم خرید نفت مستثنی شده‌اند، مشمول تحریم نمی‌باشد
- هر معامله‌ای که به ایران در توسعه‌ی سلاحهای شیمیایی، بیولوژیکی، هسته‌ای و متعارف پیشرفته کمک کند، تحریم می‌باشد، از جمله افرادی که در استخراج و تولید اورانیوم به ایران کمک می‌کنند مجازات خواهند شد
- کسانی که خدمات اعتبارسنجی، بیمه و بیمه اتکایی به شرکت ملی نفت ایران و شرکت ملی نفت کش ایران و شرکت‌های تابعه‌ی آنها ارائه نمایند مجازات می‌شوند
- مؤسسات مالی که خدماتی را به افراد تحریم شده ارائه می‌کنند، مورد مجازات قرار می‌گیرند
- تحریم و بلوکه شدن دارایی‌های حکومت ایران و مؤسسات مالی ایرانی و تحریم بانک مرکزی ایران تا زمانی که رئیس‌جمهور گزارشی مبنی بر اینکه آنها در فعالیت‌های ایران در زمینه‌های تسلیحاتی و هسته‌ای یا فعالیت‌های سپاه دخالت ندارند، ادامه می‌یابد
- همچنین در این قانون تحریم‌های بیشتری علیه سپاه و نهادها و افراد وابسته به آن وضع شده است، از جمله هر شرکتی که بخواهد با دولت آمریکا همکاری کند باید گواهی بدهد که در هیچ فعالیت اقتصادی مشترکی با سپاه وارد نشده است

¹Iran Threat Reduction and Syria Human Rights Act

دسته بندی مفهومی تحریم‌ها

در قسمت قبل روند تاریخی تحریم‌های تصویب شده علیه ایران بررسی شد. لازمه‌ی پیش‌بینی تحریم‌های آتی، مقابله‌ی فعال با تحریم‌ها و طراحی راهکار به منظور تبدیل تهدید تحریم به فرصت، اشراف مفهومی بر این تحریم‌هاست. لذا در این قسمت ضمن ارائه‌ی یک دسته‌بندی مفهومی از انواع تحریم‌های صورت گرفته، میزان پیشروی هریک از گروه‌های تحریم‌کننده در هر یک از دسته‌ها بررسی خواهد شد.

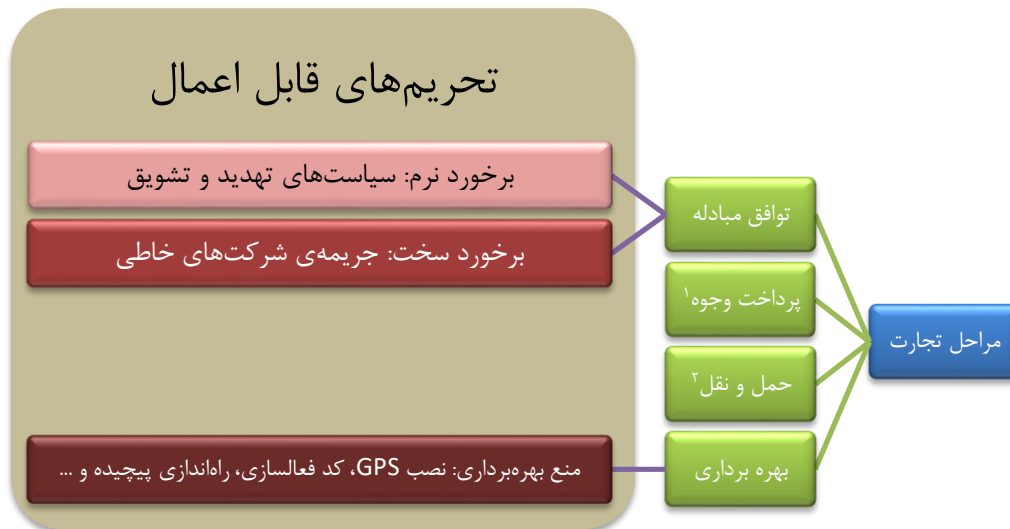
دسته‌بندی مفهومی تحریم‌ها در حوزه‌ی تجارت و سرمایه‌گذاری

در یک دسته‌بندی کلی می‌توان تجارت را به چهار مرحله شامل توافق انجام مبادله بین خریدار و فروشنده، پرداخت وجوه توسط خریدار به فروشنده، نقل و انتقال کالا و نهایتاً بهره برداری از آن توسط خریدار تقسیم نمود که هر کدام به شیوه‌هایی قابل تحریم است. تحریم‌های مربوط به پرداخت وجوه (مالی) و تحریم‌های حمل و نقل به صورت مجزا بررسی خواهند شد و در این بخش فقط به بررسی دو مورد دیگر می‌پردازیم.

به صورت کلی، کشورهای متخاصم در مرحله‌ی توافق مبادله از دو رویکرد سخت و نرم برای مقابله استفاده می‌کنند. در رویکرد نرم، با اعمال سیاست‌های تهدیدآمیز، مانند بدنام کردن ایران در فضای بین‌المللی، تهدید شریک تجاری به تحریم و ... ریسک تجارت با ایران را افزایش می‌دهند. همچنین با سیاست‌های تشویقی مانند اعطای وام و واگذاری پروژه به شرکت‌هایی که تجارتشان با ایران را قطع نمایند، آنها را از انجام تجارت با ایران منصرف می‌کنند.

در رویکرد سخت، شرکت‌هایی که با ایران تجارتی داشته باشند مورد مجازات قرار می‌گیرند. برخی از این مجازات‌ها که در قوانین تحریم به آن اشاره شده عبارتند از:

- بستن حسابهای بانکی آن شرکت و مسدود نمودن دارایی‌هایش
- منع خرید دولتی از آن شرکت یا واگذاری پروژه‌های دولتی به آن شرکت
- تحریم ارائه‌ی خدمات مالی به آن شرکت از قبیل اعطای وام، بیمه، ضمانت و ...
- قرار دادن نام آن شرکت در لیست سیاه و در نتیجه ممنوعیت معامله‌ی سایر شرکت‌ها با آن شرکت
- تحریم مالکان و سهامداران اصلی شرکت

نمودار شماره ۱، دسته‌بندی مفهومی مراحل تجارت و روشهای تحریم

با توجه به دسته‌های کالایی که در قوانین تحریم ایران از آنها به صورت مجزا نام برده شده است، می‌توان جدول زیر را در خصوص تحریم‌های تجاری ایران ارائه نمود، در هر یک از خانه‌های جدول تاریخ اعمال آخرین تحریم هم درج شده است:

تحریم‌های اولیه ^{۱۲} آمریکا	تحریم‌های ثانویه آمریکا	تحریم‌های اتحادیه اروپا	تحریم‌های شورای امنیت	
۱۹۸۴	۱۹۸۴	فوریه ۲۰۰۷	مارس ۲۰۰۷	نظامی و موشکی
می ۱۹۹۵	ژوئن ۲۰۱۰	ژانویه ۲۰۱۲		دارای کاربرد دوگانه
می ۱۹۹۵	ژوئن ۲۰۱۰	فوریه ۲۰۰۷	دسامبر ۲۰۰۶	هسته‌ای و فناوری‌های حساس پیشرفته
می ۱۹۹۵	اگوست ۱۹۹۶	نوامبر ۲۰۱۱		صنعت نفت و گاز و پتروشیمی
می ۱۹۹۵	جولای ۲۰۱۲	ژانویه ۲۰۱۲		فلزات گرانبها و فلزات پرکاربرد
می ۱۹۹۵		اکتبر ۲۰۱۲		مواد اولیه و تجهیزات صنایع دریایی
می ۱۹۹۵				تجهیزات و قطعات صنایع هوایی
می ۱۹۹۵				سایر اقلام

جدول شماره ۱، نقشه‌ی تحریم‌های تجاری علیه ایران

در تحریم‌های پیشرفته‌تر، در خصوص برخی کالاهای خاص، مانند تجهیزات پیشرفته‌ی هسته‌ای یا نظامی، محدودیت‌هایی در بهره‌برداری نیز قابل اعمال است؛ در این حالت بر فرض دور زدن تحریم‌ها هم آن کالا قابل استفاده نخواهد بود. برای نمونه گزارشاتی وجود دارد که بعضی از دستگاه‌های پیشرفته، در قسمت کنترلی خود

منظور از تحریم‌های اولیه، تحریم‌های درون سرزمینی و منظور از تحریم‌های ثانویه تحریم‌های فراسرزمینی می‌باشد^۱

دارای GPS بوده‌اند که با شناسایی موقعیت جغرافیایی ایران از کار باز ایستاده است. به عنوان مثالی دیگر، برخی نرم‌افزارها با اتصال به اینترنت و شناسایی IP مربوط به ایران غیر فعال می‌شوند.

همین رویکرد مقابله‌ی نرم و سخت در مقابله با سرمایه‌گذاری در ایران هم دنبال شده است. البته تحریم سرمایه‌گذاری، عمدتاً ناظر به بخش انرژی بوده و به سایر بخشها تسری نیافته است. جدول تحریم‌های سرمایه‌گذاری در ایران به صورت زیر می‌باشد:

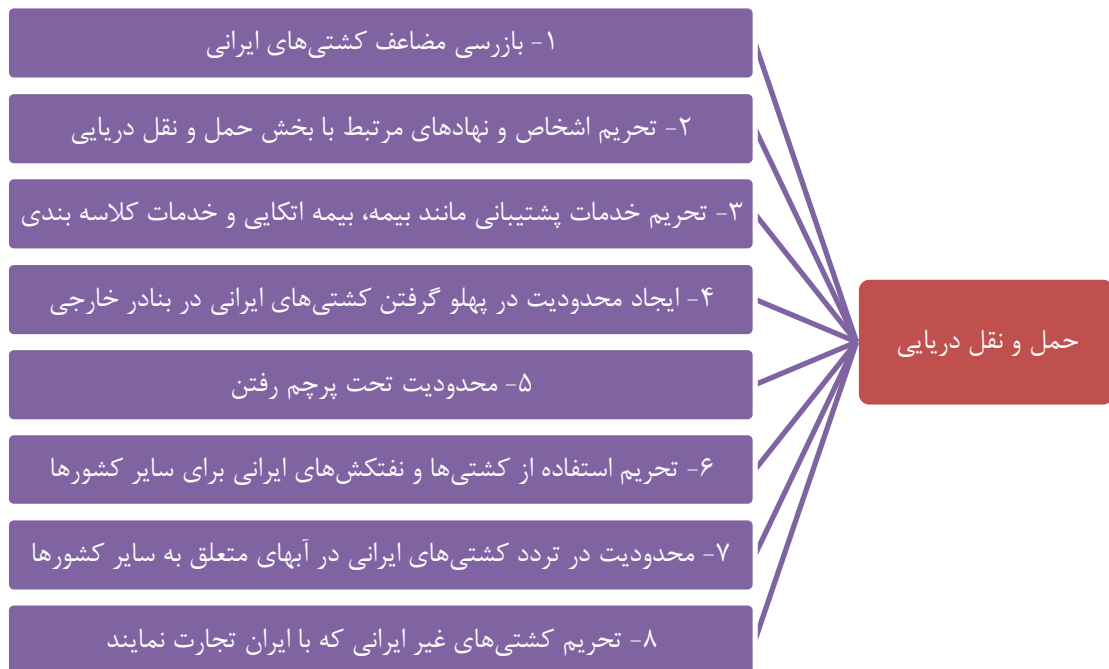
تحریم‌های اولیه‌ی آمریکا	تحریم‌های ثانویه‌ی آمریکا	تحریم‌های اتحادیه‌ی اروپا	تحریم‌های شورای امنیت
مارس ۱۹۹۵	می ۱۹۹۵	جولای ۲۰۱۰	
سرمایه‌گذاری در بخش نفت و گاز			
مارس ۱۹۹۵			
سرمایه‌گذاری در سایر حوزه‌ها			

جدول شماره‌ی ۲، نقشه‌ی تحریم‌های سرمایه‌گذاری علیه ایران

دسته‌بندی مفهومی تحریم‌ها در حوزه‌ی حمل و نقل

در بحث حمل و نقل، عمدتاً دو حوزه‌ی حمل و نقل دریایی و حمل و نقل هوایی هدف اعمال تحریم‌ها قرار گرفته و حمل و نقل ریلی و جاده‌ای مشمول تحریم‌های جدی نشده است. لذا در این قسمت به بررسی تحریم‌های حمل و نقل و دریایی پرداخته می‌شود.

بیش از ۹۰ درصد تجارت ایران از طریق دریا انجام می‌شود. ناوگان کشتی‌های تجاری و نفتکش ایران بزرگترین ناوگان در منطقه و چهارمین ناوگان بزرگ در دنیاست. برخورداری از این ناوگان مجهز امکان کسب درآمد برای ایران از طریق اجاره دادن کشتی و نفتکش را مهیا کرده‌است. همچنین بیش از ۹۰ درصد صادرات نفت و فرآورده‌های نفتی ایران از طریق دریا صورت می‌گیرد. کشورهای متخاصم نیز که به خوبی این اهمیت را درک کرده‌اند، با توسل به تحریم تلاش می‌کنند محدودیت‌هایی را در فرآیندهای مختلف حمل و نقل دریایی برای ایران ایجاد کنند. در حوزه‌ی حمل و نقل دریایی، تحریم‌های قابل اعمال، به ترتیب شدت و اثربخشی عبارتند از:

نمودار شماره ۲، دسته‌بندی تحریم‌ها در حوزه حمل و نقل دریایی

حمل و نقل هوایی در ایران بیشتر برای جابه‌جایی مسافر مورد استفاده قرار گرفته است. با این حال تحریم‌هایی که در این بخش از سال 1995 وضع شده نشان می‌دهد بر خلاف ادعای دروغین دولتمردان غربی، تحریم‌ها علاوه بر بخش‌های نظامی و هسته‌ای، غیرنظامیان را نیز هدف گرفته است. در حوزه حمل و نقل هوایی تحریم‌های قابل اعمال به ترتیب شدت عبارتند از:

نمودار شماره‌ی ۳، دسته‌بندی تحریم‌ها در حوزه‌ی حمل و نقل هوایی

جدول زیر نشان می‌دهد که در هریک از بخشهای حمل و نقل دریایی و هوایی، تحریمها با چه شدتی علیه ایران به تصویب رسیده‌اند.

تحریم‌های اولیه‌ی آمریکا	تحریم‌های ثانویه‌ی آمریکا	تحریم‌های اتحادیه‌ی اروپا	تحریم‌های شورای امنیت	
(۷)	(۶)	(۶)	(۲)	حمل و نقل دریایی
(۵)	(۲)	(۴)	(۱)	حمل و نقل هوایی

جدول شماره‌ی ۲، نقشه‌ی تحریم‌های حمل و نقل علیه ایران

دسته‌بندی مفهومی تحریم‌ها در حوزه‌ی مالی

تحریم‌های مالی از سه جنبه‌ی مهم مبادلات کشور را دچار مشکل نموده است: ۱- بلوکه شدن دارایی‌های موسسات و شرکت‌های دولتی، ۲- تحریم انجام مبادلات مالی و استفاده از خدمات موسسات مالی، ۳- تحریم استفاده از زیرساختهای ارتباطی مالی مانند شبکه سوئیفت.

بر این اساس، می‌توان دسته‌بندی زیر را درباره‌ی روند اجرای تحریم‌های مالی ارائه کرد:

نمودار شماره ۴، دسته‌بندی تحریم‌ها در حوزه‌ی جریان مالی

با توجه به متن قوانین تحریم که در بخش قبلی مورد بررسی قرار گرفت، جدول تحریم‌ها در حوزه‌ی مالی به صورت زیر قابل ارائه می‌باشد:

تحریم‌های شورای امنیت	تحریم‌های اتحادیه‌ی اروپا	تحریم‌های ثانویه‌ی آمریکا	تحریم‌های اولیه‌ی آمریکا	تحریم‌های مالی
(۵)	(۶)	(۵)	(۷)	

جدول شماره ۳، نقشه‌ی تحریم‌ها در حوزه‌ی مالی

دسته‌بندی مفهومی تحریم‌ها در حوزه‌ی نفت و گاز

تا پیش از اجرای تحریم خرید نفت ایران، بخش نفت، شامل نفت و گاز و فرآورده‌های آنها، حدود ۲۰ درصد تولید ناخالص داخلی^۲ و حدود ۸۰ درصد صادرات و بین ۶۰ تا ۷۰ درصد درآمد دولت ایران را تشکیل می‌داده است. با توجه به این تاثیر بالای بخش نفت در اقتصاد کشور، دشمنان انقلاب و در راس آنها آمریکا، این حوزه‌ی حیاتی درآمد کشور را هدف شدیدترین تحریم‌ها قرار داده‌اند.

در یک دسته‌بندی کلی، تعاملات ایران با سایر کشورها در حوزه‌ی انرژی به یکی از چهارصورت زیر انجام می‌گیرد:

^۲GDP

۱. سرمایه‌گذاری خارجی و مشترک در پروژه‌های نفت، گاز و پتروشیمی ایران
۲. واردات کالا، خدمات و تکنولوژی مرتبط با صنعت نفت، گاز و پتروشیمی
۳. واردات فرآورده‌های نفت و گاز و محصولات پالایشگاهی خصوصاً بنزین
۴. صادرات نفت خام، فرآورده‌های نفتی، محصولات پتروشیمی و گاز طبیعی

توانایی بالقوه‌ی تولید در بخش نفت و گاز ایران، بسیار بیشتر از تولید فعلی است و این بخش برای توسعه‌ی خود احتیاج به سرمایه‌گذاری‌های جدی دارد. به همین دلیل آمریکا، برای جلوگیری از توسعه‌ی بخش نفت ایران، سرمایه‌گذاری در پروژه‌های نفتی ایران را مورد تحریم‌های جدی قرار داد.

بر اساس تحریم‌های آمریکا و اتحادیه‌ی اروپا، فروش هرگونه کالا، خدمات و فناوری مرتبط با بخش صنعت نفت و گاز در تمام حوزه‌های پالایش، اکتشاف و تولید ممنوع شده است. به علاوه خرید نفت و گاز و فرآورده‌های آنها از ایران هم ممنوع اعلام شده است. همچنین در تحریم‌های ایالات متحده، فروش محصولات پالایشگاهی به ایران مشمول تحریم‌ها قرار گرفته است.

علیرغم این تحریم‌ها، به دلیل عدم همراهی بین‌المللی با سیاست‌های خصمانه‌ی آمریکا، شورای امنیت سازمان ملل تحریمی بر این بخش وضع نکرده است.

تحریم‌های شورای امنیت	تحریم‌های اتحادیه‌ی اروپا	تحریم‌های ثانویه‌ی آمریکا	تحریم‌های اولیه‌ی آمریکا	
		✓	✓	سرمایه‌گذاری در پروژه‌های نفت و گاز ایران
	✓	✓	✓	فروش اقلام مرتبط با صنعت نفت و پتروشیمی
		✓	✓	فروش فرآورده‌های پالایشگاهی
	✓	✓	✓	خرید نفت و فرآورده‌های نفتی و پتروشیمی

جدول شماره‌ی ۴، نقشه‌ی تحریم‌های بخش نفت و گاز ایران

پیش بینی تحریم‌های آتی

در قسمت قبل میزان پیشروی تحریم‌ها در بخش‌های اساسی اقتصاد بررسی شد. با توجه به دسته‌بندی انجام شده، می‌توان تشدید تحریم‌ها در برخی حوزه‌ها را پیش‌بینی نمود. البته ممکن است بعضی از تحریم‌های آتی از حوزه‌ی اقتصادی فراتر روند، مثل تشدید تحریم‌های علمی، مستثنا کردن ایران از رخدادهای بین‌المللی ورزشی مثل جام جهانی فوتبال و یا کاهش مبادلات دیپلماتیک با ایران و ایجاد محدودیت در مسافرت مقامات ایرانی. در این بخش به بعضی از این تحریم‌های ممکن که مرتبط با بخش اقتصادی است می‌پردازیم:

تشدید تحریم‌های حمل و نقل دریایی

با توجه به اینکه علی‌رغم تحریم‌های موجود، همچنان بخش قابل توجهی از تجارت کشور از راه دریا صورت می‌گیرد، گام بعدی تحریم‌ها که می‌تواند مشکل جدی برای تجارت کشور ایجاد نماید، تحریم ذی‌نفعان کلیه‌ی کشتی‌های ایرانی و غیر ایرانی است که هر تجارتی با ایران انجام دهند. همچنین ممکن است کشورهایی که با کشتی‌های ایرانی تجارت کنند یا اجازه‌ی ورود آنها به بندرهای خود را بدهند مورد مجازات قرار بگیرند.

ممنوعیت سرمایه‌گذاری جهانی در بخش انرژی ایران

این قدم به نوعی بین‌المللی کردن قانون تحریم ایران است. هرچند ایجاد محدودیت‌های بین‌المللی با توجه به عدم اجماع جهانی دشوار به نظر می‌رسد، اما به دلیل اهمیت حوزه‌ی نفت و گاز برای کشور، آمریکا هر تلاشی را برای تصویب چنین تحریمی انجام خواهد داد.

تحریم‌های استاندارد

یکی از روش‌های نرمی که غرب برای محدود کردن تجارت با ایران مورد استفاده قرار داده، ایجاد ممنوعیت‌های استاندارد می‌باشد، یعنی اجازه‌ی واردات را مشروط به داشتن استانداردهای خاصی بکنند که تهیه‌ی آنها به دلیل وجود تحریم‌ها و همین‌طور هزینه‌ی بالا، برای تولیدکنندگان ایرانی دشوار است. در حال حاضر هم بسیار از شرکت‌های بین‌المللی استاندارد، ارائه‌ی خدمات به ایران را متوقف کرده‌اند و بعضا تولیدکنندگان ایرانی، محصولاتشان را با نام سایر کشورها صادر می‌کنند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

همانطور که در این مقاله بررسی شد، بر خلاف ادعای دروغین دولتمردان غربی که تحریم‌ها علیه ایران را تحریم‌هایی هوشمند عنوان می‌کنند، این تحریم‌ها جامع بوده و به طور وحشیانه‌ای شهروندان ایرانی را هدف قرار داده است.

بی‌شک تاکید ایران بر مواضع برحق خود در خصوص مسائل بین‌المللی و انرژی صلح آمیز هسته‌ای با تحریم‌های بیشتر از سوی آمریکا و دیگر کشورهای غربی همراه خواهد بود. پیش‌بینی این تحریم‌ها، قدم موثری برای مقابله با آنها می‌باشد. از جمله باید برای سرمایه‌گذاری در بخش نفت و گاز و روشهای تجارت کشور راهکارهای غیرقابل تحریمی طراحی شود.

البته علیرغم بدخواهی کشورهای متخاصم، این تحریم‌ها برای کشور برکاتی به همراه خواهد داشت، از جمله فرصتی برای پیشرفت در حوزه‌هایی که سابقاً مغفول بوده و همین‌طور اجرای اصلاحات در سیاستها و ساختارهای مهم اقتصادی کشور فراهم شده است.

منابع

محمد هادی دریایی، گزارش بررسی تحریم‌های اقتصادی و راههای مقابله با آن: مطالعه‌ی موردی ایران، معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری، ۱۳۸۶

Kenneth Katzman, Iran Sanctions, Congressional Research Service, 2012

سایت اداره‌ی کنترل دارایی‌های خارجی آمریکا www.treasury.gov/ofac

فرمانهای اجرایی رئیس‌جمهور آمریکا و قوانین تحریمی کنگره علیه ایران

قطعنامه‌های مصوب شورای امنیت سازمان ملل متحد علیه ایران

قوانین تحریمی مصوب اتحادیه‌ی اروپا علیه ایران